

Кому дістанеться молодь

Націоналізм у час війни може стати джерелом самоідентифікації – або радикалізму. Молоді потрібні не гасла, а реальні, прогресивні лідери.

Нещодавнє протистояння у центрі Києва – між учасниками Маршу рівності та прихильниками так званих традиційних цінностей – стало черговим проявом напруги, яка наростає в умовах повномасштабної війни. Під гаслами «захисту родини» чи «національної моралі» дедалі частіше може приховуватись мова ворожнечі, нетерпимість і спроби нав'язати єдину «норму». Особливо тривожно, що серед учасників подібних акцій дедалі більше молоді – часто у балаклавах, з агресивними гаслами, зі схильністю до конфронтації.

У мирний час такі події викликали б гостру дискусію в публічному просторі, але під час війни вони отримують більш поблажливе ставлення громадськості. Проте саме на цьому ґрунті проростає небезпечне «зміщення вправо» та постає ключове питання: наскільки стійкими залишаються демократичні основи суспільства під час війни, і чи не втрачаємо ми нове покоління?

*Російська пропаганда
використовує образ
«українського нацизму»
як центральний
наратив – для
внутрішнього споживача
і закордонної аудиторії*

В умовах збройного конфлікту зростає запит на ідентичність, національну єдність, захист, традицію. Але саме ці теми можуть стати інструментом маніпулювання громадською свідомістю та навіть радикалізувати її.

До речі, російська пропаганда роками використовує образ «українського нацизму» як центральний наратив – для внутрішнього споживача і закордонної аудиторії. Факельні ходи, радикальні гасла, символіка – візуальні тригери, які ідеально підходять для кремлівських рупорів. Не секрет, що російські спецслужби у різні роки працювали з ультраправими мережами в Європі і, ймовірно, також в Україні.

Водночас варто визнати, що радикалізація, а особливо молоді – не суто український феномен. Схожі процеси спостерігаються в демократичних країнах Заходу: від США до Франції, від Німеччини до Італії. Під прикриттям «захисту традицій» просуваються ксенофобські, ультраконсервативні, антидемократичні меседжі. Ілон Маск – один з найгучніших прикладів. Через платформу X (Twitter) він поширює ультраправу риторику, атакуючи меншини, жінок та кліматичних активістів. В такий спосіб він намагається сформувати «нову норму» спротиву всьому, що не вписується в його уявлення про традиційні цінності.

Усе це відбувається на тлі глибоких суспільних зрушень.

Зростання традиціоналістських настроїв у цих країнах стало також реакцією частини суспільства на досить радикальне зміщення загальної ідеологічної рамки – особливо в освітній сфері. Зокрема, йдеться про посилений акцент на трансгендерну тематику, зміни у шкільних програмах, практики включення нових гендерних ідентичностей, що не завжди супроводжувалися широким суспільним діалогом. Це викликало опір з боку батьківських спільнот, релігійних організацій та церков, які почали сприймати нову ультраліберальну норму як загрозу власним цінностям і праву на виховання.

Реакція на такі зміни – не завжди радикальна, але в умовах поляризації саме радикальні голоси стають найгучнішими. Відчуття втрати контролю над ціннісним полем стає каталізатором для мобілізації – і саме цю емоцію дедалі частіше підхоплюють молодіжні спільноти.

Україна має враховувати цей міжнародний контекст – не для запозичення чи виправдання, а для попередження власних ризиків. Бо за умов війни до вже наявного досвіду травмованого суспільства додається ще один потужний чинник: ціннісно-ідеологічна порожнеча. Молоді люди – учасники бойових дій, волонтерських ініціатив, молодіжних проєктів – часто залишаються без змістовної опори. Їхній стан у час війни, втрата близьких, втома, соціальна напруга та брак довіри до держави можуть сформувати як запит на щось нове, ціннісне та справедливе, так і на «сильну руку», порядок та радикалізм.

Якщо не вдасться відповісти на цей запит змістовними, демократично обґрунтованими формами залучення, його можуть перехопити сили, що пропонують ілюзорний порядок під прикриттям радикальної риторики.

Саме тому ціннісно-ідеологічне виховання не може зводитися до нав'язування єдиного «правильного» бачення. Натомість воно має поєднувати здоровий патріотизм із толерантністю, відкритістю та повагою до плюралізму думок та поглядів.

Патріотизм – це насамперед любов до своєї країни, а не культивування «виключності». Він не має ототожнюватися лише із націоналізмом, особливо якщо останній виключає або маргіналізує тих, хто мислить інакше. Українські захисники та захисниці сьогодні воюють за право жити у вільному, демократичному суспільстві, і ця свобода починається вже зараз: у шкільному класі, університетській аудиторії, публічному дискурсі.

Освіта є одним із ключових інструментів захисту суспільства від радикалізації. Йдеться не лише про знання – йдеться про досвід: участі, співтворення, дискусії. Молоді потрібен простір для ідентичності й автономії – через дебати, симуляції, громадянську освіту, волонтерські програми, «живі бібліотеки». Але не менш важливим є приклад реального, прогресивного лідерства.

*Освіта є одним із
ключових інструментів
захисту суспільства від
радикалізації*

Суспільству потрібні політики та політикині, які не торгують страхом, а говорять мовою довіри, гідності, рівності. Це можуть бути депутати місцевих рад, які просувають прозорість і діалог, або міністри й мери, які впроваджують інклюзивні підходи в освіті, культурі, соціальній політиці. Це – громадські лідери, які не нав'язують лише свої інтереси, а працюють із громадами, ветеранами, переселенцями, молоддю.

Політика довіри – це також підтримка ментального здоров'я підлітків, підготовка шкільних педагогів у сфері прав людини, системна робота з критичним мисленням і недискримінацією. Відбудова України – це не лише про інфраструктуру. Це – про те, хто ми, як ми думаємо й кого ми визнаємо авторитетами.

Якщо сьогоднішня молодь побачить, що свобода – не слабкість, а цінність, що демократія – це участь, а не риторика, що лідерство – це довіра, а не примус, то Україна матиме шанс на справедливе та інклюзивне відновлення.

Богдан Ференс

Богдан Ференс (Bohdan Ferens) - засновник СД Платформи та ГО «Прогресивні», кандидат політичних наук. Сфера дослідницьких інтересів: європейська інтеграція, безпекові питання, освіта, міграція, транснаціоналізація політичних процесів.

